

Sarah Smeds tale ved undskyldningen til tidligere anbragte i sær- og åndssvageforsorgen

Taler

Sarah Smed
Leder af Danmarks
Forsorgsmuseum

Dato

11. september 2023

Sted

Comwell Bygholm Park, Horsens

1 Kære alle jer, der bærer spor efter en anbringelse under særforsorgen

5

Kære jer der ser med hjemmefra

10

Kære jer, som havde jeres kære anbragt under forsorgen

15

Kære Social- og Boligminister Pernille Rosenkrantz-Theil

20

Kære alle sammen

25

30 Der er mange, der har ventet længe på denne dag.

35 Ventet på denne officielle anerkendelse af, at det, som mange af jer gennemlevede, er del af både jeres personlige historie og del af vores fælles historie.

40

Vi er samlet for i fællesskab at bevidne, at vores danmarkshistorie rummer foruroligende kapitler med eksempler på uværdig og ulovlig behandling af nogle af vores mest sårbare medmennesker.

45

Vi er samlet for at vise respekt og markere, at det på ingen måde var i orden.

50

Vi er samlet for i fællesskab at vise, at vi skal og må huske - og lytte - for at forstå.

55

60 Vi er samlet for at anerkende, at vilkårene for alt for mange, i alt for mange år, alt for mange steder, var alt for umenneskelige.

65

Jeg er både bæret og berørt over at have fået muligheden for at bruge min stemme her i dag. TAK

70

Jeg vil benytte taleretten til at bidrage med viden om, på hvilket grundlag den officielle undskyldning gives.

75

I skal vide, at jeg står med ydmyghed foran jer.

80

For når alt kommer til alt, så er det de af jer, som gennemlevede års og årtiers forråelse, - jer som ikke er blevet lyttet til, jer som ikke blevet set på som fuldgyldige medborgere, - det er jer, som bærer historien med jer.

90

Det er jer, som har mærket og følt konsekvenserne af den. Jer som har kæmpet.

95

Det er kun jer, som virkelig véd, hvordan det var.

100

105

Det var tilbage i januar 2020, at arbejdet med den historiske udredning blev

igangsat af den daværende regering.

110

Det skulle undersøges om mennesker, der havde været anbragt i særforsorgens institutioner mellem 1933 og 1980, havde været udsat for svigt og overgreb.

115

120 For både i samtiden og eftertiden har pårørende, organisationer, forskere, borgere og sågar også politikere gentagende gange råbt op omkring eller skrevet om de svigt, som man har bevidnet.

125

130

En historisk udredning er en helt særlig genre - den skal så at sige ”rede fortidens tråde ud”. Den skal redegøre for og skabe indsigt i vores fælles fortids problematiske og foruroligende kapitler.

135

Jeg har mange gange hørt denne del af velfærdsstatens historie blive kaldt ”et mørkt kapitel”. Men hvad er ”et mørkt kapitel” egentlig?

140

145 Ja i denne sammenhæng er det måske især mørkt, fordi dem, som havde magten og ansvaret, lukkede øjnene for det, som etisk, moralsk, juridisk eller

medmenneskeligt var alt andet end i orden.

150

I udredningen undersøgte vi:

155

De SVIGT og de OVERGREB, som tidligere anbragte blev udsat for

160

Vi skabte et samlet overblik over FORHOLDENE for de berørte

165

Vi undersøgte, hvordan institutionerne blev DRIFTET og ført TILSYN med

170

Og vi belyste - ikke mindst - også hvilke KONSEKVENSER en anbringelse under umenneskelige forhold har haft for de berørte i deres videre liv.

175

180

Særforsorgen havde forskellige forgreninger, som omfattede statens forsorg for de grupper i samfundet, som man dengang kaldte:

190 Blinde, døve, epileptikere, talelidende, vanføre og åndssvage.

195 For dem blev der opført mange forskellige typer af anstalter, ”hjem” og institutioner.

200

Der er tale om meget forskellige grupper af mennesker med meget forskellige typer af handicap. Der er også store forskelle i antal og i historie – men med det tilfælles at være blevet anbragt under forsorg i statens varetægt.

205

Nogle var anbragt kort tid. Andre livslangt. Nogle blev anbragt som børn og unge. Andre som voksne.

210

215 Nogle havde brug for og var afhængige af forsorgens hjælp og støtte. Andre var fejlbragt.

220 For langt størstedelen var indskrivningen og anbringelsen på en af særforsorgens institutioner lig med en form for udskrivning af samfundet.

225

Mange blev glemt og gemt væk, og alt for mange andre lukkede øjnene for, hvordan de blev behandlet.

230

Det var Danmarks Forsorgsmuseum, som sammen med forskere fra Syddansk Universitet, Rigsarkivet og Aalborg Universitet, stod for arbejdet.

235

Jeg står her som repræsentant for den samlede udredningsgruppe, som også
240 bestod af Klaus Petersen, Mette Seidelin, Poul Duedahl, Annemarie Borregaard, Line Poulsen, Rasmus Greve.

245

Jeg står her også på skuldrene af den mangeårige dedikerede dokumentation, forskning og vidensformidling, som sammen med den historiske udredning udgør det bundsolide fundament, som den officielle undskyldning gives på baggrund af.

250

Mange historikere og forskere før os har også kæmpet og arbejdet ihærdigt for at
255 kortlægge, belyse og sikre historien om, og vidnesbyrdene og kulturarven fra sær- og åndssvageforsorgen.

260

Udredningsrapporten endte på flere hundrede sider, da vi afleverede den i marts 2022. Den er lang, og det er barsk læsning. Og den kunne såmænd snildt have

været endnu længere.

265

Ingen af os, der arbejdede med udredningen, tog let på opgaven eller kom uberørt fra arbejdet med den.

270

275 Indholdet på de mange sider er skrevet på baggrund af en dedikeret gennemgang og forfølgning af fortidens historiske spor i arkivkasser og ved åbenhjertige og ofte gribende interview med de mennesker, som oplevede forsorgens institutioner – inde fra.

280

Vi identificerede flere dybt foruroligende sager, der både omhandlede overgreb og svigt.

285

Vi påviste vold og seksuelle overgreb på tværs af forsorgsgrenene og på både børn og voksne.

290

295 Vi påviste, hvorledes anbringelserne især i åndssvageforsorgen omfattede tvang i form af fx indespærring, isolation og medicinering – også brugt som ulovlige sanktioner eller begrundet i pladsmangel, og ofte mangeårige fikseringer.

300

Vi fandt beviser på, at systemet erkendte fejlansbringelser.

305

Vi viste, hvordan sterilisation blev stillet som forudsætning for en udskrivning eller for en anbringelse væk fra de store anstalter.

310

De svigt, som mange anbragte gennemlevede, er ubeskriveligt omsiggribende – både i deres strukturelle omfang og som konsekvenser for det enkelte menneske.

320

Hverdagen for alt for mange bar igennem årtier præg af:

325

Et allestedsnærværende hierarki – hvor dem der var afhængige af eller tildelt forsorgen var nederst.

330

En daglig nedværdigende umyndiggørelse

335

Manglende frihed og ingen ret til at have indflydelse på eget liv

340

Intet privatliv og intet sted at være sig selv

345

Krænkelser

350

Dehumanisering

355

Mange af de mennesker, vi har talt med, har sat ord på hvad anbringelserne har betydet for dem.

360

Hvordan det var at blive og måtte leve adskilt fra familien. Så relationerne og forbindelserne til dem, man var del af og betød noget for, blev så skrøbelige, at de til sidst kunne gå itu.

370

Hvordan det var at være underlagt personalets, institutionens eller samfundets præmisser.

375

Hvordan sociale relationer og følelser mellem andre af de anbragte eller med de ansatte var ildeset.

385 Hvordan det var ikke at have sit eget – om det så var tøj, ejendele eller bare et personligt rum eller sted.

390 Hvordan det var at føle sig som et overvåget og studeret objekt på et samleband, i stedet for et subjekt med personlighed og følelser.

395 Hvordan det var få overskredet sine grænser, når der skulle bades, besørges eller spises.

400 Hvordan det føltes at blive udsat for vilkårlig vold, seksuelle overgreb, at blive fikseret, at blive udsat for indgreb eller operationer uden forklaringer eller samtykke. Hvordan det var at bevidne, at andre blev det.

405

Hvordan det var ikke at kunne gøre noget.

410

De ofte livslange konsekvenser er omsiggribende.

415

420 Modige mennesker, som har genbesøgt og sat ord på deres barske minder for at
få os andre til at forstå – og for at gøre deres for, at det ikke skal ske igen,
fortæller om, hvad det har betydet at leve et liv, hvor følelser var forbudte eller
farlige. Hvor omsorg var en sjældenhed.

425

Hvad det har betydet at blive stigmatiseret.

430

Og hvad har det så betydet? Jo, flere beskriver, hvordan deres liv har båret præg
af:

435

Rodløshed

440

Fortrængning

445

Mindreværd

450

At følelser var forbudt

455

460 Ikke turde at indgå i nære eller fysiske relationer

465 At leve med en angst for at dø eller tanker om selvmord

470 At leve et liv præget af ensomhed og isolation

475 Flere sætter ord på, hvor svært det har været at finde sig til rette i livet.

480 At det mangeårige liv på institution og uden autonomi er gået under huden.

485 At følelsen af uretfærdighed eller ikke at blive troet på i sig selv har været invaliderende.

490

Forsorgens historie er fyldt til bristepunktet med paradokser og dilemmaer.

495

Mange gjorde det i den bedste mening.

500

Hvordan kunne det ende så galt?

505

Forklaringerne er komplekse. Men jeg vil her sætte fokus på nogle ting:

510

F.eks. påviser vi, at tilsynet med de store anstalter og de mindre lokale anbringelser var passivt, ineffektivt, problematisk og mangelfuldt.

515

Og klagede man, eller var man vidne til overgreb eller regelbrud, så blev ens udsagn ofte devalueret eller mistroet.

520

Ofte bar tilsynet mere præg af rådgivning end af regulær kontrol.

525

Gennem perioden var der gennemgående ressourceproblemer og pladsproblemer.

530

535 Der var institutionskulturer, som accepterede fysisk og psykisk vold.

540

Og så bar især den tidlige del af undersøgelsesperioden præg af eugenikkens menneskesyn. Hvor mennesker kunne blive set på og beskrevet som ”degenererede”, ”abnorme” eller som ”undermålere” – ord og beskrivelser, som skabte en virkelighed med forskelsbehandling og mindreværd.

545

Vi har undersøgt de skriftlige spor, der er efterladt. Bl.a. i de tusindvis af brune arkivkasser, som er bevaret efter sær- og åndssvageforsorgens praksis, og som Rigsarkivet passer godt og grundigt på.

555

Vi har også indsamlet og analyseret hundrede af timers værdifulde vidnesbyrd, som tidligere anbragte, pårørende og ansatte har delt med os. Tak til alle jer!

560

Men hvad med det, som ikke blev ført til protokols eller som ikke blev registreret?

565

Hvad med dem, der ikke blev lyttet til?

570

Hvad med de stemmer, der ikke blev hørt?

Hvad med dem, som ikke måtte, turde eller kunne tale?

580

Hvad med dem, som bærer på minder, som endnu er for svære at sætte ord på
overfor andre?

585

590 Dem, der ikke er blandt os mere. Og som vi aldrig nåede at lytte til.

595 Der er i dette mørke kapitel af vores historie et stort mørketal af oplevelser, hvis
konsekvenser vi alle bør være ydmyge nok til at vide, at vi endnu ikke forstår
omfanget eller konsekvenserne af.

600

Også når vi i vores egen tid som medborgere, historikere eller politikere fortsat
bliver konfronteret med eksempler på forråelse og dehumanisering.

605

Jeg håber, at den viden og de vidnesbyrd, som denne rapport rummer, ikke må
blive glemt. For historieløshed kommer ingen af os til gode. Den lærer vi intet
af.

610

615

Tak til alle jer, som valgte at dele jeres fortællinger – på vegne af jer selv, jeres pårørende og på vegne af dem der ikke kunne eller ikke er her mere.

620

For at få os andre til at forstå.

625

Rapporten har mange sider med virkelig mange fortællinger og megen viden, som det er vigtigt, kommer videre ud.

630

Derfor har vi på Danmarks Forsorgsmuseum med opbakning og støtte fra Social- og Ældreministeriet, produceret et undervisningsmateriale og en dokumentarfilm, som vi nu skal se et klip fra.

635

640 Filmmediet skaber en anden form for nærhed og indlevelse. I filmen møder I nogle af vidnerne fra sær- og åndssvageforsorgens historie - ansigt til ansigt. I hører dem fortælle, hvordan de oplevede at være anbragt eller ansat i særforsorgens institutioner og hvordan de gennem livet har kæmpet med disse oplevelser.

645

650 Filmen er en fortælling om en række stærke, varme og livsbekræftende mennesker, der på trods af svigt, overgreb og nedværdigende behandling, har formået at skabe meningsfulde og værdige liv.

655

Filmen er instrueret af Anders Mielcke Grønbæk, og den vil være frit tilgængelig på internettet for alle interesserede.

660 Sammen med undervisningsmaterialet, som er skabt af Jacob Knage Rasmussen, bliver den vist og bragt i spil på socialfaglige uddannelsesinstitutioner.

665 Vi håber, at den vil øge den socialhistoriske bevidsthed hos både nutidens og fremtidens praktikere på området, og at den vil skabe grobund for debat og refleksion og hvem ved – måske også forandring for fremtiden.

670 Igen en varm tak til alle dem, som har valgt at dele deres fortællinger for at gøre os andre klogere.

For jeres tillid, mod og åbenhed.

675

Nu skal vi se portrættet af Lone Christensen, som var anbragt på åndssvageanstalten Hammer Bakker i Vodskov.

680

Kilde

Manuskript modtaget fra taler

Kildetype

Digitalt manuskript

685

Tags

Takketale

Relateret

Hanne Klitgaard Larsens tale ved undskyldningen til tidligere anbragte i sær- og åndssvageforsorgen 11. september 2023

690

Pernille Rosenkrantz-Theils undskyldningstale til tidligere anbragte i sær- og åndssvageforsorgen 11. september 2023

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/sarah-smeds-tale-ved-undskyldningen-til-tidligere-anbragte-i-saer-og-andssvageforsorgen>

695

700

705

710

715

720

725

730